

VÁJÁRTANULÓK SZÓLÍTÓNEVEI

Szaktanulmányképző intézetben tanítok, ahol hosszabb ideje figyelem a tanulók névhasználatát. Bizony, igen ritkán szólítják egymást hivatalos nevükön. Különösen így van ez a vájártnulóknál. A magyarázat a következő: a megkérdezettek majdnem 100 %-a állami gondozott. Komlóra többen azonos intézetből, otthonból jöttek. Itt is együtt laknak a kollégiumban, együtt dolgoznak a bányában, együtt vannak az iskolai, KISZ- és egyéb foglalkozásokon. Jól ismerik egymást, így névadásukat a legtöbb esetben indokolni is tudják. Összetartozásukat /szülő, testvér keserves hiányában/ kimondva, kimondhatatlanul, de mindenképpen tudatosság nélkül számomra erős érzelmi telítettséggel jelzik ragadványneveik — mert ismerem őket. Éppen ezért — tapintatból — rendszerembe nem vettem fel a sértő, goromba neveket /"Buzis", "Impotens" stb./.

Az adatokat /név, osztály, ragadványnevek, ezek magyarázatai/ magam jegyeztem fel. Kértem ugyan, hogy írják le, de erre nem vállalkoztak. Kérdéseimre azonban — szóban — szívesen válaszoltak. Egyetlen aggályukat kellett csak eloszlatnom: nem a rendőrségnek kell. /Itt a fentiekre utalok: egy páran többször megszöktek az intézetből/. 102 tanulót kérdeztem meg. Közülük egynek nem adtak társai nevet, a többieknek összesen 241-et. Hét név többször fordult elő, de csak egyszer számítottam. Egy tanulóra 2,3 név jut.

Néhány elméleti megállapítás:

A tulajdonnevek legnagyobb része nyelvtörténetileg közszókból /névszók, igenevek/ alakult. A kapcsolat később elhomályosult, vagy megszűnt. Nem így a szólítóneveknél! Ezeknek kapcsolata a konkrét tulajdonságokkal /külső, belső/, szokásokkal, eseményekkel, származással stb. ma is eleven. A tulajdonneveknek mindig-velejárója a hangulat, de ez is érezhetőbb a szólítóneveknél. Ragadványnevből keletkezett és a megkülönböztetést szolgálta sok családnevünk. A felnőtteknél ezek állandósultak, apáról fiúra szálltak. A tanulók esetében erről még nem beszélhetünk. A közösség fel-

bomlásával /amikor végeznek/ természetesen feledésbe merül majd sok ragadványnev. Véleményem szerint sok mégis élni fog tovább is, hiszen sokan később is egy munkahelyen dolgoznak, szállóban laknak, esetleg együtt katonáskodnak. S így a kezdetben véletlenül, később szándékosan is összekerült emberek közös kincsei — mert közös emlékei, — ezáltal személyiségük részei lesznek e nevek. De ha csak arra jók, hogy összenevessenek, felelevenítsék diákkori élményeiket, akkor is nagyon hasznosak, mert az állami gondozott tanulók érzelmileg sajnos szegényebbek családi körben nevelkedett társaiknál. Fontos tehát a legkisebb összekötő kapocs is számukra!

A ragadványnevek osztályozása

I. Külső tulajdonság és névadás alapja

1. láb: Lólábú, X-láb, Balczó /ti.: lovas, görbe a lába/, Zwikau /Z-alakú láb/,
2. fej: Kugli, Tojás, Lófejű, Papale /románul: nagyfejű/,
3. haj: Kopasz /3x/, Tüske, Lisztes /szőke/, Smigó /tüske/, Kесе, Sejhajú, Gyapjas, Bubi /frizura/,
4. orr: Lágerhefti, Nózi, Ormánybogár, Mikulás /nagy orr/,
5. fül: Tupi-Gyuti /nagy fül/, Tapsi, Kanvalo /cigányul: nagy a füle/,
6. száj: Tarisznya, Kúpcsőrű, Lespedt szájú, Tepsi, Négermaradék /széles ajak/, Mákos /sebes volt a szája/,
7. nyak: Vékony, Nyek-nyek,
8. szakáll: Neandervölgyi, Szőrös képű, Fekete szakáll,
9. szem: Félszemű seriff,
10. arc: Pulykatojás, Szeplős,
11. fog: Törött fogú, Foghíjas, Csontfogú,
12. egyéb: Kocsz Béla /fekete bőr/, Púpos,
13. nagy: Debla,
14. magas: Hosszú, Hosszú marhaság, Colos /2x/, Égimeszelő, Pici, Inci,
15. kövér: Tokás, Konyhamalac, Puffancs, "Zsirondista", Dodi, Pufi, Pufajka, Zsíros, Háj-báj, Apály-dagály,
16. sovány: Gebe, Csontos, Csontváz /2x/, Csonttrakéta, Csonthuszár.

II. Belső tulajdonság a névadás alapja

1. irigy: Skót /3x/, Kis skót, Uzsor, Zsugori
2. buta: Uthenger, Tahó, Buta, Bunkó, Paraszt
3. elvagyódik, magányos: Féliszigeti ember
4. beképzelt: Nagyravágyó, Steward, Ficsúr
5. hazudós: Andersen
6. kötekedő: Bunyós

III. A származásról kapott nevek

1. lakóhely: Kecskeméti, Kecskébéka, Jugoszláv csemete, Hosszuhetényi, Bogyiszlai, Alföldi
2. cigány: Cigány /2x/, Uri muri, Pelé, Boxos /2x/, Rémusz bácsi, Kenyai, Brazil /2x/, Kormos /2x/, Köszörűs, Bádogos, Vályogvető, Teknős, Kürtös

IV. Foglalkozás szerinti elnevezések

1. apja fogl.: Paraszt /2x/, Frontmester, Kályhás, Tetőfedő
2. más: Robbantó mester, Bakter, Főnök, GH-főnök /ő segít a gondnoknak/

V. Étkezéssel kapcsolatos a névadás

1. étkezés: Éhes, Gégefő, Élelmiszerraktár, Rizstermelő, Belpoklos, Beles, Vitamingombóc, Magyaros belül
2. kedvenc étel, ital: Sörgyár, Sör-Pisti, Kóbász, Kifli, Tojás, Palacsintás /30 db-ot evett/

VI. Hivatalos névből képzett ragadványnevek

1. vezetéknevből:
 - Lakatos: Lakat, Lakatka
 - Androvics: Andró
 - Kalauz: Kala
 - Resperger: Répsi
 - Antalik: Anti

2. keresztnévből:

Attila: Tonti

Géza: Gyegyu

Sándor: Samu, Sandró, Alexandre

Rajmund: Mundi

3. névtorzítás:

Várnai László: Várnai Zseni, Zsenya

Balogh István: Balogh Döme, Dömi

Rupp Géza: Púpos

Köő Sándor: Kavics

Csonka Róbert: Lukas

Ács S.: Kalapács, Forgács

Németh L.: Hitler unokaöccse, Géppuskás, Fasiszta

Soós B.: Paprikás, Cukros

Róth J.: Tömi

Csordás J.: Csórikám

Sebessy Z.: Se-bessy, Bözse

Jakus I.: Jaksi, Jakobsen

Horváth Béla: Kun Béla

VII. Úr, bácsi hozzáadásával keletkezett nevek

Józsi bá', Aknász úr

VIII. Becenevek

1. állandósult: Ricsula /2x/, Dzsivás, Dzsini, Maradék

2. játékos: Pepi, Bohóc, Szepi

IX. Állatnév vált ragadványnévvé

1. hasonlóság alapján:

nyak: Zsiráf, Lúd-lúd-ludi, Gúnár, Bika

haj: Kacsa /2x/, Kázmér, Hápogó

ajak: Veréb, Madár

arcbőre finom: Jáspis

magas: Sas

szag: Csőgöreány

kicsi: Szarka

korán kel: Kukori

2. nincs hasonlóság: Vaddisznó, Pántlika /lónév/, Kutya, Eb, Foki, Boxer,
Leó, Pocok, Szudáni macska

X. Emlékezetes, jellegzetes dolog lett alapja a névadásnak

Sárgombóc /sáros a motorja mindig/
Boxoló /verekedett/
Kóbor, Határőr, Diverzáns /a határsávban fogták el/
Papa kedvence /sokáig apja nevelte/
Trágya motoros /rossz a motor/
Éjjeli lepke, Taxis /csavarog/
Náncsi, Tenkes /szerepelt/
Dugattyú /mindig mozog/
Ottó /ő nevezett így valakit/
Kossuth Lajos /gyakran idézi/
Maszek /a szüleivel él/
Acélfenekű /beleült a rajzszegbe/
Selyemfiú /a lányok vesznek neki cigarettát/
Cuclis /szopott/
Sax /apja motorjáról/
Nyugdijas /eltévesztette az űrlap kitöltését/

XI. Sajátos, vagy hibás nyelvhasználat, szótévesztés

Rabló bácsi /"gyere kislány, nem bánt a..."/
Szivacs, Szilcsi /így köszön/
Gömböcs, Csicsa /selypít/
Aszondi /"azt mondja" helyett/
Györgyi /nem tudta kimondani/
Kusulj már! /este nem tud elaludni, ha beszélnek/
Pangós /"pangás" helyett/
Ovott /"ott volt" helyett/
Simmelweis Sámuel /Ignác helyett/

XII. TV, olvasmányélmény lett alapja a névadásnak

Zulejka, Indián, Vadember, Szamuráj, Ben, Bubu, Don Quijote

XIII. Szokásairól nevezik el

Kacat-Gyuri /mindent gyűjt/
Bilux, Pillancs /kacsint/
Meteor-vadász, Fusizó /szerel, kutat/
Nokedli /szereti/
Gerdei /ezt a játékost dícséri/
Stanecli /pénze a nyakában van/
Puliszka /főzött/
Pici, Fattyú /tetoválás/
Gethás /köhög/

XIV. Öltözködéséről kapta a nevét

Amerikai zekés /mellény/
Gentleman /kék ing, fekete nadrág/
Hegedűtok /4 számmal nagyobb cipő/
Indián jelvényes
Professzor /elegáns táska/

XV. Tanári névadás, szójárás

1. névtorzítás:

Csiba; Csibuci

Snyebola; Snyeci

2. névtorzítás + jelző: Szépséges Snyebuci

3. egyéb: Büszke /az ikrek közül a nagyobb/

Pithecantropus

Az előzőekben a vágártanulók szólítóneveit eredetük szerint osztályoztam. Ide kívánkozik még — ha nem is teljes részletességgel — a morfológiai és szemantikai csoportosítás is.

A névadás leggyakrabban előforduló módjai alaktani szempontból

1. törövidítés: Kalauz: Kala
2. törövidítés + képző: Lakatos: Lakat + ka
3. tőnyújtás képzővel: Csiba: Csib + u + ci
4. hang palatalizálódik + képző: Géza: Gyugyu
5. Kicsinyítő képzős alak: Pepi, Szepi
6. véghangzóból való képzés: Róth: Tömi
7. Hangrendi átcsapás: göthös: Gethás
8. mondat: Kusulj már!

Jelentéstani érdekességek

1. asszociáció: Németh: Hitler unokaöccse, Fasiszta
2. szinonímák: Gebe, Csontos, Csontváz, Csontrakéta, Csonthuszár
3. antonímák: magas: Pici, Inci
4. heteronímák: Ács: Forgács, Kalapács

x x x

Így sikerült összegyűjtenem és rendszereznem a megkérdezett tanulók szólítóneveit. Megjegyzéseimet közben megtettem. Végezetül annyit, hogy mikor először beszéltem Dr. Hajdú Mihály docens úrral a témáról, ő azt mondta: "Ha van Ön olyan jó viszonyban a gyerekekkel, hogy elmondják neveiket, akkor írja meg!" Abban a pillanatban még csak reméltem, később tapasztaltam a segítőkészséget, őszinteséget.

FÉNYES ZOLTÁNNÉ